

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ – ФОРМОТВОРЧИЙ ПРИНЦИП ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

З.В. Широченко

викладач кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»

У статті висвітлюються основні напрями вирішення проблем соціокультурного розвитку України шляхом визначення стратегії формування культурної політики. Проаналізовані проблеми полікультурності України на сучасному етапі та пропонуються деякі шляхи вирішення цих проблем на національному рівні. Розглянуті основні аспекти формування нової культурної ідентичності України.

Ключеві слова: культурна політика, культурна ідентичність, полікультурність, глобалізація.

У нове тисячоліття Україна вступила незалежною державою. Вирішуючи актуальні завдання розбудови громадянського суспільства в нашій державі, до найважливіших проблем слід віднести реформування соціально-культурної сфери. Сучасна українська ситуація в сфері культури нагадує ту, яка склалася в Італії після її об'єднання понад сто років тому. Саме тоді один з політичних лідерів заявив: «Ми створили Італію, тепер нам треба створити італійців». Відповідно, українські політики створили Україну, а зараз повинні створити українців. Тобто має бути сформована така національна ідентичність, яка б була однаково прийнятною як на Сході, так і на Заході. Тому визначальним аспектом розбудови незалежної України стала проблема пошуку її нової культурної ідентичності. Найважливішим інструментом вирішення цієї проблеми є культурна політика.

Феномен культурної політики ще не був предметом спеціального дослідження в українських філософів, культурологів, політологів, правознавців. Різноманітні аспекти формотворчих чинників культурної політики досліджувались передусім зарубіжними науковцями – Е. Еверіт, К. Карнейро, Ч. Лендрі, С. Манді, К. Манхейма, Ф. Матарассо, А. Перотті, Є. Тоффлер.

Метою статті є висвітлення основних напрямів вирішення проблем соціокультурного розвитку України шляхом визначення стратегії формування культурної політики та розкриттю її змістових складових. Означена мета зумовила постановку й розв'язання таких задач: проаналізувати проблеми соціокультурного розвитку, полікультурності України на сучасному етапі; розглянути механізми державного регулювання культурної політики в Україні; визначити проблеми культурної політики у зв'язку з процесом глобалізації у сучасному світі та запропонувати деякі шляхи вирішення цих проблем на націо-

нальному рівні; виявити основні аспекти формування нової культурної ідентичності України.

Стан культурного розвитку кожної країни є одним з найбільш об'єктивних показників не тільки духовного здоров'я суспільства, але й повноти вирішення його соціально-економічних проблем. Серед політичних функцій держави, що регулюють внутрішнє життя суспільства, важливе місце посідає державна культурна політика. Із здобуттям Україною незалежності головною метою в цій сфері мала стати така культурна політика, яка б цілком відповідала ідеям національно-культурного відродження. Серед завдань, що мали бути вирішеними, особливо важливим вважалось законодавче забезпечення державного статусу української мови та поширення її функціонування у всіх сферах суспільного життя, ствердження історичної державної символіки, відновлення єдності та повноти функціонування національної церкви, формування української “високої” культури, збереження та розвиток всіх форм народної творчості та фольклору тощо. За роки нашої незалежності на законодавчому рівні було прийнято цілу низку законів та постанов, які були покликані регулювати саме ці питання культурного будівництва. Проте більшість з них і досі “не працює”, залишаючись фактично декларативними “об'явами про наміри”.

Сучасний етап розвитку України визначає нагальним завданням формування нової культурної моделі, з урахуванням як економічних можливостей нашої держави, так і специфіки її багатоетнічного соціального складу, а значить – і менталітету, і традицій. Розробляти її потрібно, на нашу думку, звернувшись до тих моделей, які вже ефективно функціонують в світовій практиці.

У сучасних розвинених державах можна виділити три найголовніші моделі взаємовідносин держави з культурною сферою: американську (бізнесову), британську (принцип «втягнутої руки»), французьку (централізовану). Вони відрізняються рівнем державного втручання в процеси функціонування культури та підтримки її інституцій, обсягами і механізмами недержавних форм підтримки культурного життя. Та успішне перенесення досвіду інших країн на наш український ґрунт потребує значного теоретичного опрацювання цієї проблематики нашими філософами, культурологами, істориками, фахівцями в галузі соціального управління. Враховуючи європейські та світові принципи культурної політики в постіндустріальному суспільстві, потрібно перетворити українську політику в галузі культури в один із ключових елементів стратегії розвитку, заохочувати творчість громадян і участь їх у культурному житті, нарощувати зусилля зі збереження культурної спадщини, сприяти розвитку індустрії культури та створенню арт-ринку, виділяти більш значні фінансові ресурси на розвиток культури. Взагалі, сьогодні актуалізується проблема самоідентифікації в полікультурному суспільстві; ми втратили старі орієнтири та не придбали ще нових. Україна повинна посилити свою роль у підтримці сфери національної культури – по-перше, для піднесення іміджу країни, по-друге, – для розвитку індустрії культури та арт-ринку, і, по-третє, – для створення освітньо-виховної галузі культури, з метою відродження у свідомості нації духовно-моральних пріоритетів.

Пошук та формування нової культурної ідентичності українського народу повинні стати одним з основних завдань культурної політики України. Під поняттям «нова українська культурна ідентичність» слід розуміти таку культурну політику, яка б цілком відповідала ідеям національно-культурного відродження, орієнтовану на визнання поліетнічності та полікультурності держави, спрямовану на формування нової культурної моделі, з урахуванням специфіки її національного характеру, менталітету, традицій та відновлення історичної свідомості.

В умовах багатонаціонального суспільства, яке історично склалося в Україні, ставити завдання побудови виключно національної держави, а не держави всього народу України, було б не лише не бажано, але й просто небезпечно. Найвище завдання її полягає в тому, щоб з часом кожен її громадянин (а не лише українці) з гордістю говорив: я українець російського, польського, угорського, білоруського та ін. походження.

Україна була полікультурною державою ще задовго до того, як соціологи заговорили про мультикультуралізм. Якщо до німців і французів «інший» прийшов тільки в останні півстоліття,

то у нас «інший» був завжди поруч. Соціально-політична і економічна нерівність етнічних спільностей, що складають національну державу, гальмує їхній культурний розвиток, призводить до посилення відчуження і конфліктності на всіх рівнях міжетнічного спілкування. М.Бердяєв зауважував, що споріднені й близькі між собою народи менш схильні розуміти один одного та швидше відштовхуються, ніж далекі або чужі один одному народи. Продовжуючи цю думку щодо мов, він підкреслює, що споріднена мова часто сприймається як зіпсована рідна мова [1, 160]. Це можна проілюструвати, скажімо, на ставленні окремих людей до української, білоруської, російської мови як на побутовому рівні, так і на рівні професійних лінгвістичних дискусій, в яких присутнє бажання протиставити ці мови.

Відомо, що протягом століть землі, які входять до складу сучасної України, перебували під різним культурним, релігійним, політико-господарським впливом. Саме історично-культурні й господарські відмінності мають бути враховані в процесі розбудови культурної політики української держави, для її соціально-економічного і політичного зміцнення. У сучасній Україні здавна проживали і продовжують жити представники таких етнічних груп: поляки, угорці, татари, євреї, болгари, німці, білоруси, молдавани, цигани та ін. А також на території сучасної України проживають етноси як західних, так і східних сусідів.

Певна культура, стверджує Малахов В.А., є продукт певного етносу – ця теза постулює стає чи не аксіомою для нашого «свідомого» сучасника [2, 54]. І світ культури дедалі різкіше постає поділеним «за національною ознакою» - культура українська, російська, білоруська. Заперечувати начебто не збирається ніхто, проте доводиться погодитися і з тим, що національно-культурну ідентифікацію дедалі частіше розглядають у нас як необхідну і саму собою зрозумілу передумову власне людського здійснення особистості.

Взагалі гуманістична думка ХХ ст., що пізнала гіркий досвід тоталітаризму, розкриває нам шлях людської культури у визнанні й розумінні «Іншого» саме в його чужості, в його неповторній специфіці. Ось і сучасне національне бачення культури розвивається, по суті, в цьому самому напрямі: щодо всіх інших воно акцентує вимоги поваги і розуміння, тобто визнання і осягнення їх у їхній чужості. Люди різних націй – суттєво різні, і саме завдяки своїй суттєвій відмінності вони начебто доповнюють один одного [5, 452].

Хотілось би відмітити, що для створення нової культурної ідентичності потрібно включати й взаємозв'язок традицій і сьогодення. Забуваючи про тисячолітню історію ствердження в Україні православних ідей рівності, соборності, громади як опори в житті, багатовікові традиції державного патерналізму, можна забути про створення саме сучасної демократичної держави.

Як зазначалося раніше, культура в Україні не лише втратила відповідне місце серед пріоритетів державної політики, а й опинилася на периферії державних інтересів. Як наслідок, утворився розрив між так званою офіційною культурою, що фінансується з бюджету, і такою, що орієнтована на сучасні потреби культурної діяльності, та постала проблема неадекватного фінансового забезпечення галузі культури. Важливою метою культурної політики є формування її не тільки як складника конкретної держави, а й культури, здатної, за сучасних умов, функціонувати в якості частини світового культурного процесу.

Європейський вибір в динаміці державотворчих процесів України, – стверджує Дрожжина С.В., – такий, що ставить пріоритетним завдання побудови громадянського суспільства на основі ліберальних та демократичних цінностей [2, 83]. У сфері культурної політики держави це передбачає орієнтацію на культурний плюралізм, ринковий сектор культури, демократизацію та децентралізацію культурної політики. У сучасному науковому дискурсі актуалізуються питання необхідності орієнтації на гуманістичний вимір культурної політики – підхід, який здатний розкрити культурну політику в якості суб'єктно-формуючого фактора (А.Карпукін), необхідності визначення нових принципів державної культурної політики (А.Флієр), пошуку нових засобів фінансування культурної політики [6, 15].

Західні фахівці з економіки культурної сфери виокремлюють чотири головних аспекти у сучасному культуротворчому процесі: по-перше, культурне планування - формування культурної політики, по-друге, фінансування, або ширше економічна підтримка культури, по-третє, адміністрування - організація управлінських заходів та інституцій, по-четверте, фактичне творення культурно-мистецьких цінностей, культурне виробництво. Процес формування (а тим паче – і реалізація) культурної політики вимагає аналізу взаємообумовленості та залежності наступних чинників: межі дотичності культури та політики, взаємоузгодженість ліберальних та демократичних принципів у культурній політиці держави, взаємодію держави та суспільства як основних суб'єктів культурної політики.

Сьогодні фінансування культури здійснюється за рахунок республіканського і місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, організацій, громадських об'єднань та інших джерел [4, 294]. З метою фінансової підтримки і захисту закладів, підприємств і організацій культури в умовах ринкової економіки, цільового використання коштів, що відраховуються на потреби культури, можуть створюватися республіканські та місцеві фонди культури. Громадські об'єднання, заклади, підприємства, організації та громадяни мають право самостійно та на договірній основі створювати добродійні фонди для фінансування культурних програм, розвитку літератури та мистецтва, підтримки талантів і творчих починань у галузі культури, розв'язання соціальних і побутових проблем творчих працівників [4, 24]. Держава здійснює політику пільгового оподаткування у сфері культури: звільняє від сплати податків творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, що діють у сфері культури, а також заклади культури, які повністю чи частково фінансуються за рахунок бюджету або коштів підприємств і профспілкових організацій; встановлює пільги щодо оподаткування доходу підприємств і організацій, окремих осіб, які частково відраховують його на потреби культури, і передбачає пільги щодо оподаткування інших платників [4,26]. Такі основи фінансування культури закріплені законодавством України.

Для розподілу компетенції в сфері культури між регіоном та державою, мабуть, буде доцільно застосувати такий принцип: на більш високий рівень регулювання передаються тільки ті функції, які не можуть бути реалізовані на нижчому рівні. Проблеми ефективніше вирішуються на тому рівні, на якому вони виникли. Для того, щоб проводити в життя культурну політику, необхідно мати систему спеціальних органів, які вирішують задачі, що стоять перед культурною політикою [3]. Другим рівнем фінансування культури має бути не місцевий бюджет, а регіональний, який поєднує декілька областей. Через функціонування культури на регіональному рівні реалізується культурна політика держави. Регіон виступає тим головним рівнем, на якому відбувається регулювання культурного життя. Незважаючи на всі явні переваги механізму формування регіональних громадсько-державних управлінських органів, постане і певна проблема. В сучасних умовах нашої полікультурності неможливо запропонувати універсальний механізм формування таких органів, а також з'явиться необхідність контролю за витра-

тами коштів. Кошти можуть бути витрачені без правопорушень та зловживань, але бездарно з точки зору ефективності. Як вихід – можна створювати ради опіки при регіональних установах культури.

Підсумовуючи, слід зазначити, що саме зараз актуалізується питання необхідності орієнтації на гуманістичний вимір української культурної політики. Одним із шляхів подолання культурних, національних, економічних проблем можна вважати формування нової культурної ідентичності в Україні, яка повинна враховувати не тільки економічні можливості нашої держави, а й особливості менталітету, національного характеру, традицій. Адже наша держава полікультурна, і головне завдання – створити таку ідентичність, щоб усі культури етносів, які

на проживають на території нашої країни, змогли б співіснувати, а головне – не перешкоджали розвитку національної української культури. Також, ми прийшли до висновку, що для ефективності проведення культурної політики в Україні потрібно ввести не тільки систему спеціальних органів в регіонах, а й знайти новий засіб покращення фінансування культури. На нашу думку, це має бути регіональний бюджет, який поєднував би декілька регіонів. Отже, основним завданням для України на найближчий час повинно стати реформування соціально-культурної сфери і підтримка саме національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бердяев Н.* Судьба России. – М., 1918. – 210 с.
2. *Дрожжина С.В.* Культурна політика сучасної полі культурної України. Соціально-філософський та правовий аспекти: Монографія. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 196 с.
3. *Семенов І.С.* Глобализация и социокультурная динамика: личность, общество, культура // Полис. – 2003. – № 1. – С.5-23.
4. *Створення органів, що займаються проблемами культури: Управління у сфері культури.* Рекомендація № 119 // Всесвітня конференція щодо політики в сфері культури // Україна в міжнародно-правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / Відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.І.Акупенко. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 337.
5. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення: Зб. наук. праць // Від.редактори В.Шинкарук,Є.Бистрицький.* – К.: Фенікс, 1996. – 479 с.
6. *Флиер А.Я.* Культурология для культурологов: Уч. пособ. для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии. – М.: Академический Проект, 2000. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2007 р.